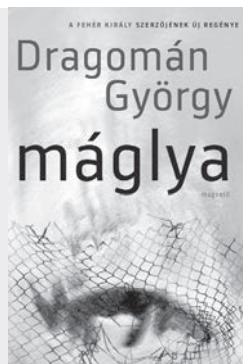

Amiért igazán kár lenne, mert ha éppenséggel nem is olyan kíméletlen és kikerülhetetlen módon szembesít saját helyzetünkkel, és nem is készlet olyan elemi erővel erkölcsi állásfoglalásra, mint például Závada Pál legutóbbi regényei, mégis a maga könnyedebb módján ráirányítja a figyelmet korunk egyik legégetőbb társadalmi problémájára. Amelyet nem szépen becsomagolt közhelyek hangoztatásával fogunk tudni megoldani.

Dragomán György
Máglya

Magvető Kiadó
Budapest, 2014

Hlavacska András

A SZABADSÁG MEGTAPASZTALÁS (?)

A diktatúra véget ért. A katonák még belelöttek a főtéren összegyűlt békés tüntetők tömegébe, a rendszer embereinek még sikerült a kórházban megkaparintaniuk a holttesteket és elrejtetniük; ám a vasgyári munkások a „sortűz utáni negyedik napon” áttörték a „titkosrendőrség főhadiszállásának a kerítését”, a dühös tömeg a mesterlövészeket, akiket a padláson kapott el, lelökte a tetőről, és átkutatta az egész épületet iratok, jelentések, bizonyítékok után kutatva – de semmit sem találtak. Így zajlott le a forradalom abban a névtelen városban, amely Dragomán György *Máglyá*jának a színteréül szolgál. Ez volt az utolsó pillanat, amikor még mindenki tudta, ki kivel van, mi ellen kell harcolni.

A regény főszereplője, a tizenhárom éves Emma nem éli át ezeket az eseményeket, csak később, mások elbeszéléseiből ismeri meg a tör-

ténteket. A cselekmény elején ugyanis még nem a városban, hanem egy árvaházban lakik, ahova a szülei halála után került. Ha a forradalom nem is nagyon forgatja fel az intézet életét, azért a tábornok halálának a híre hozzájuk is eljut, változásokat indít be: a diktátor képeit és a feliratokat leszedik a falakról, összetépi és összetörök, hogy aztán a roncsokból és a régi rendszer „vastag vörös borítós” könyveiből máglyát rakjanak. A máglya a könyvnek ezen a pontján a diktatúra végét és valami új kezdetét jelképezi, a tanárok és a növendékek euforikus állapotban tüzelik el a zsarnokság szimbólumait.

A címadó máglyának érthető módon kiemelt jelentősége van Dragomán új regényében (a cselekmény során még többször visszatér), de nem szabad elfelejtenünk, hogy a tűz nemcsak itt, hanem már *A fehér királyban* is fontos szerepet töltött be. Amellett, hogy a történetben két komolyabb gyűjtogatás is helyet kap (a főszereplő, Dzsáta és barátai először egy búzamezőt gyűjtanak fel, az *Aranylelet* című fejezetben pedig egy lakókocsi kap lángra), a borítón is ez a téma jelenik meg: amikor kezünkbe vesszük a könyvet, az első, amit megpillantunk, egy kisgyerek, aki lángok között sétál. Ám ha levesszük a borítót, a kisfiú eltűnik, a kemény fedélen csak a tűz marad – egy könyvet tartunk a kezünkben, amit lángok nyaldosnak. Ha a *Máglya* felől nézzük *A fehér királyt*, ennek így is kell lennie, a diktatúrának, a mű zsarnoki világának el kell pusztulnia. (Hosszan lehetne sorolni, hogy a *Máglya* mit visz tovább *A fehér királyból*, hogyan ismétli meg Dragomán az előző regény bizonyos témáit és stilisztikai fogásait – kezdve az egyke gyerekhőssel, az ellenálló szülőkön át egészen az öngyilkos nagypapáig –, de ez csak akkor válik igazán hasznossá, ha a játék oda-vissza zajlik, ha az előbbi kérdés után rögtön feltesszük azt is: miben változtatja meg az új regény *A fehér királyról* kialakított olvasatunkat?)

Ami a diktatúra bukása után következik, azt úgy nevezik: szabadság, de hogy ez valójában mit is jelent, azt senki sem tudja. A *Máglya* szereplőinek a hirtelen kialakult kaotikus helyzetben kell kitapogatniuk az új határokat, megtudniuk, hogy meddig mehetnek el, közben pedig rá kell döbenniük, hogy az új világ mindenre hasonlít, csak a vágyott tejjel-mézszel folyó Kánaánra nem.

Amikor Emma egyik osztálytársa, Gazsi mást mer mondani felelet közben, mint ami a régi tankönyvben áll, a történelemtanár, Függönybá úgy pofon vágja, hogy a fiúnak ömleni kezd az orrából a vér. A rajztanár kísérlete, hogy egy meztelen nőt rajzoltasson le a diákokkal (amit a diktatúra idején nagy valószínűséggel nem tehetett volna meg), botrány-

ba fullad. Mindezek azt példázzák, hogy a dolgok nem változnak meg varázsütésre; attól, hogy a diktatúra megbukott, nem lesz minden egyből igazságos és jó. Éppen ezért a regény sokat idézett rajzszakkör-jelenetében – amit személy szerint egy kissé didaktikusnak érzek –, amikor a tanár próbára teszi a diákokat, hogy mit tudnak kezdeni magukkal, ha nem kapnak konkrét feladatot, az lenne a meghökkentő, ha a többség kreatívan elfoglalná magát, nem pedig várná az utasítást. Ezért is visszas a tanár fejmosása („ő azt hitte, hogy ide olyanok járnak, akik szeretnek rajzolni, olyanok, akik maguktól is tudnak dolgozni, nem csak akkor, ha megmondják nekik, hogy mit csináljanak. Olyanok, akiknek maguktól is vannak ötleteik. De úgy látszik, mi csak üvöltözni és marhaskodni tudunk, mint a barmok. Úgy látszik, hogy nem tud itt senki se kezdeni semmit a szabadsággal” [357]): miközben jó felé próbálja terelni a diákokat, megfélemedezik arról, hogy az átalakuláshoz idő kell.

A *fehér király* diktatórikus világának a „minden tilos” volt az alapélménye – a *Máglyáé* a szabadság, amely azonban nem igazán váltja be a hozzá fűzött reményeket. A régi, zsarnoki rendszer megdöntésével sok minden megváltozik, de a dolgok mégsem abba az irányba mozdulnak el, ahogy azt a többség elképzelte. A regényben többször is szó esik arról, hogy pontosan ki miért küzdött: „Azt hitte, azért harcol, hogy mindenkinek jusson minden, hogy soha többet ne kelljen félnie senkinek. És nem azért, hogy olyanok, mint az Ivánka apja, akik ott se voltak, lassan megvegyék a fél várost” – olvashatjuk Emma barátjának, Péternek a naiv elképzeléseit arról, hogy milyen változásokat remélt a forradalomtól (349). A rajztanár pedig így fakad ki egy helyen: „ő személy szerint azért kockáztatta az életét, hogy ne hülyék parancsoljanak mindenkinek hülyeségeket” (368).

A valóság azonban az, hogy bár a boltok polcai megtelnek ezer földi jóval, mégsem jut abból mindenkinek. Nem véletlen, hogy a regény végén Diszkosz Gyurkának, az „új forradalom” élharcosának első útja a főtérre vezet, ahol szétveri a szupermarketet, és ingyen kezdi osztogatni az árut a népnek. Hogy bár a titkosrendőrséget felszámolták, tehát elvileg nincs már hatalmuk, nagyon is úgy tűnik, hogy még mindig a markukban tartanak egyeseket. Ezt a benyomást erősíti például az a jelenet, amikor Emma nagymamáját meglátogatja egy titokzatos, ősz hajú férfi (a leírása alapján maga az arctalan, megfoghatatlan gonosz, aki a háttérből mozgatja a szálakat: „ez csak egy akármilyen ember, se nem sovány, se nem kövér, se nem túl öreg, se nem túl fiatal, a haja se nem túl hosszú, se nem túl rövid, az arcát csak oldalról látom, de nincs

rajta még egy sebhely se, nincs rajta egyáltalán semmi különös” [324]). A Nagymama hiába próbál meg határozottan fellépni a vendéggel szemben, hiába közli vele, hogy „utoljára evett itt”, a férfi csak nevet, és azt mondja, „érdekes ez a világ, egy tábornokot pár száz kilométerre innen fejbe lőnek, és onnantól az összes kutya azt hiszi, hogy kedvére parancsolgathat a régi gazdáinak”, pedig „a kutya kutya marad, a gazda meg gazda” (324–326).

A gyors változásba vetett hit pusztán illúzió, ahogy illúzió a máglya is. Naivitás lenne azt gondolni, hogy a tábornok képének elégetésével végérvényesen háttal lehet fordítani a múltnak, hogy az új világban mindenki tiszta lappal indul majd, hiszen a traumák mélyebben gyökereznek annál, hogy ilyen egyszerűen meg lehessen oldani őket. Ne feledjük, az első máglya maradványai is felszínre kerülnek, amikor a lányok az intézetben hőembert építenek, a kormos papír- és fadarabok pedig fekete foltokat hagynak a havon. A Nagymama egy másik, hasonlóan szimbolikus esemény, a sortűz áldozatainak újratemetése kapcsán meg is jegyzi: „azért csapnak ekkora zajt, hogy másnap, ha újra betemették a sírt, majd jól azt gondolhassák, hogy most már csend van, most már béke van” (412). Ezt húzza alá a regény keretes szerkezete is: a könyv végén az elégedetlen vasgyári munkások új, „igazságosabb” forradalmat hirdetnek, és ismét máglyát akarnak gyújtani, ezúttal élő, a bűnösöket, a volt besúgókat akarják megégetni. De ha más nem, hát a regény végigolvasása világossá teszi, hogy ez ugyanúgy nem oldana meg semmit, mint az első máglya. A fájó emlékeket nem lehet csak úgy kitörölni – a Nagymama is hiába ássa el a férje holmiját, a Nagypapa szelleme továbbra is ott „kísért” a ház körül.

A *Máglyá* tehát közvetlenül a diktatúra utáni zavaros időszakot tárja elénk; azt mutatja be, mi történik akkor, amikor az emberek hirtelesen elveszítik a fix viszonyítási pontokat, amikor bizonytalanná válnak azt illetően, hogy mit szabad és mit nem. Ezt a szabadságot nem könnyű megélni, a környező világ relativizálódását követően a dolgok már egyáltalán nem látszanak olyan fekete-fehérnek, mint amilyenek korábban tűntek. Érdemes megfigyelni, hogy a regény több szereplőjének a megítélésében is komoly változások történnek. Azokról, akikhez kezdetben pozitív tulajdonságok társulnak, kiderül, hogy mégsem annyira jószívűek, kedvesek és őszinték, mint amilyenek először gondoltuk őket, és fordítva: a látszólag gonosz karakterek is „lelepleződnek”, előkerülnek jó jellemvonásaik. Krisztina például, aki sokáig ellenségesen és utálatosan viselkedik Emmával, a mű végén jó barátja lesz; Ivánká-

ról, aki először kedvesnek és jópofának tűnik, kiderül, hogy valójában önző és hatalmaskodó, akiben egy csepp igazságérzet sincs. A Nagymamáról kiderül, hogy jelentéseket írt, a Nagypapáról, hogy a pletykák ellenére mégsem volt a rendszer embere, a hős vasgyári munkások a mű végén bosszúszomjas csöcselékké válnak stb. Természetesen mindezt még tovább lehet árnyalni, hiába derül ki például a Nagymama besúgói múltja, azért, amit tett, nem tudjuk elítélni.

A regény azt sugallja, hogy az újjászületés, az új (remélhetőleg jobb) rendszer felépítése időt igényel, és egyáltalán nem ígérkezik zökkenőmentesnek. Ha van a *Máglyában* követendő példa, akkor az talán a cselekményben vissza-visszatérő hangyáké, akiknek az otthonát a Nagymama néhány perc alatt lerombolta, ahhoz viszont, hogy újjáépítsék, ennél sokkal több időre van szükségük.

Dragomán új regényével kétségtelenül alapos és jó munkát végzett – megérte rá kilenc évet várni. Természetesen megfogalmazódott bennem néhány kérdés és kétség a történetet illetően, de ezek nem olyan komolyak, hogy a mű erősebb részei ne ellensúlyoznák őket. Egyvalami azonban még most is gondolkodóba ejt: vajon jó választás volt-e Emma szemén keresztül bemutatni a világot, illetve nem lett volna-e jobb, ha a vele történeteknek szervezesebb részét képezi a szabadság problematikája? A forradalom az ő életében is változást hoz, a nagymamája magához veszi, az intézetből egy új környezetbe kerül, de ennek ellenére végig úgy érezzük, hogy csak fül- és szemtanúja az eseményeknek. Azt, hogy milyen nehéz is szabadnak lenni, nem tapasztalja meg látványosan – semmiképp sem annyira, mint a regény további szereplőinek jó része –, erről csak mások példáján, mások elbeszéléseiből kap képet. Igaz ugyan, hogy általa, a vele történt epizódyszerű események révén tökéletesen bemutatatható, hogy a diktatúra megdöntése ellenére az emberek – különösen egy gyerek – élete nem kizárólag a szabadság körül forog, a világ pedig megy tovább (Emma nagylánnyá cseperedik, szerelmes lesz stb.), de a sok kitérő mégiscsak szétfeszíti a regényt. *A fehér királyról* sem mondható el, hogy az első betűtől az utolsóig arra törekedne, hogy a diktatúra kérdésköre lebegjen az olvasó szeme előtt, de Dzsátának mégis a saját bőrén kell megtapasztalnia, mi is az a zsarnokság. *A Máglyára* ez kevésbé igaz, s talán ezért is érezhetjük úgy, hogy Dragomán új könyve végül nem alkot olyan szoros egészet, mint *A fehér király*, holott az – látszólag – sokkal kevésbé törekszik erre.

Totth Benedek
Holtverseny

Magvető Kiadó
Budapest, 2014

Vass Norbert

ZÚZ AZ ÉJSZAKÁBAN PÁR HAVER

„See I’m a 21st century digital boy
I don’t know how to read but I’ve got a lot of toys”
Bad Religion

Néhány gyufavékony, sünihajú, riadt szemmel didergő kisfiúról meséltem egy lánynak ősszel a margitszigeti futópályán. A srácok a kaposvári uszoda hányássárga, kopottas fűtőtestének dőlve azt latolgatták hajnalonta, háromnegyed hat táján a hűgyszagban, hogy úszni jobb-e vagy meghalni. A válaszra és az érvekre nem emlékszem már, arra viszont igen, hogy az egyik gyufavékony, sünihajú, riadt szemmel didergő kisfiú én voltam. Éppen ezért a Totth Benedek által teremtett kisvárosi, klórtól homályos, szűk terek meglehetősen ismerősek nekem, és éppen ezért azt hiszem, a *Holtversenynek* egészen atipikus olvasója vagyok. Ha pedig a könyv Joseph Conradtól vett mottójára gondolok – „Addig akartam úszni, míg a kimerültség végez velem” –, amely végtére is adekvát feloldását kínálja a régi dilemmáknak, libabőrös leszek megint.

Atipikus olvasója vagyok tehát a *Holtversenynek*. Jól ismerem a hajnali kelést, az apró kavicsok csikorgását a színházparkban, a vasúti síneken való átkelés kockázatát, a bumfordi pálmafákat az uszoda előterében, a termálmedence gyógyvizében lebegő gusztustalan, barna